

Hospodársky zisk a duch času

Rudolf Steiner

prvý krát zverejnené v časopise „Trojčlennosť sociálneho organizmu“ v septembri 1919

z nemeckého originálu preložil Andrej Szolgay

Na otázku podnikateľského zisku existujú navzájom súperiace názory. Zástancovia tohto zisku hovoria: človek má takú povahu, že pre nejaké podnikanie slúžiace celku nasadí svoje schopnosti len vtedy, keď je k tomu podnietený výhľadom na zisk. Zisk teda síce pramení z egoizmu, avšak poskytuje celku službu, ktorú by tento celok musel postrádať, ak by bol zisk vylúčený z hospodárskeho kolobehu. Odporcovia tohto názoru hovoria, že sa nemá produkovať kvôli zisku, ale pre spotrebu. Podľa nich by sa mali zriadiť inštitúcie, ktorých podstata by spočívala v tom, že ľudia svoje sily použijú v prospech celku, aj keď k tomu nie sú zlákaní vyhliadkou na zisk.

S takýmito navzájom sa sporiacimi názormi je to vo verejnom živote väčšinou tak, že nie sú domyslené do konca, ale rozhodnutie o nich je ponechané na moc. Ak je niekto demokraticky zmýšľajúci, tak považuje za oprávnené, že buď budú vytvorené, alebo – ak už existujú – zostanú zachované také inštitúcie, ktoré zodpovedajú záujmom a prániam väčšiny. Ak je niekto tvrdohlavo presvedčený o správnosti toho, čo zodpovedá jeho vlastným prániam a záujmom, tak usiluje o autoritatívnu centrálnu moc, ktorá zriadi inštitúcie prevádzkované v zmysle týchto jeho prání a záujmov. On sám potom chce iba získať na túto centrálnu moc toľko vplyvu, aby sa jej prostredníctvom udialo to, o čo on usiluje. Z takého zmýšľania pramení to, čo sa dnes nazýva „diktatúra proletariátu“. Tí, ktorú ju požadujú, konajú tak na základe svojich prání a záujmov, nesnažia sa zistiť pomocou myslenia zodpovedajúceho realite, či ich požiadavka smeruje k vecne realizovateľným inštitúciám.

Ľudstvo dnes stojí v bode svojho vývoja, keď v ľudskom spolunažívaní už viac nie je možné také pôsobenie, v ktorom ide len o uplatnenie prání. Celkom nezávisle na tom, čo chce ten či onen človek, tá či oná ľudská skupina: v oblasti verejného života budú odteraz zdravo pôsobiť len snaženia, ktoré vychádzajú z myšlienok domyslených do konca. Nech sa ľudia na základe svojej vášne akokoľvek silno bránia umožneniu toho, aby do života vstúpilo pôsobenie duchom ľudstva požadovaných ideí domyslených do konca, nakoniec sa budú musieť k tomuto pôsobeniu obrátiť, lebo budú vidieť, že opak vedie k sociálne nezdravým dôsledkom.

V zmysle ideí domyslených do konca je treba chápať názor o trojčlennosti sociálneho organizmu. S týmto náhľadom sa prirodzene dosť dobre nezhoduje to, že medzi jeho odporcami sú mnohí, ktorí ho považujú za nejasný. Príčinou je, že takíto odporcovia neusilujú o jasnosť vlastných myšlienok, ale len o to, čo súhlasí s ich záujmami, prániami a predsudkami. Ak potom stoja zoči-voči myšlienkam, ktoré domýšľajú záležitosť do konca, tak im pred očami nevyvstane nič iné, ako to, že ony sú v rozpore s ich vlastnou mienkou – a zdôvodnia si svoje neporozumenie sami pred sebou tým, že to, čo odporuje ich mienke, považujú za nejasné.

Pri posúdení hospodárskeho významu zisku sa vnucujú názory, ktoré vecne nie sú oprávnené. Zaiste na jednej strane platí, že úsilie o zisk je egoistické. Avšak pri uvažovaní o vylúčení zisku z hospodárskeho kolobehu je nedostatočné počítať s týmto egoizmom ako základom úsudku. Pretože v tomto kolobehu musí byť niečo, na čom človek rozpozná, či existuje pre nejaký vytvorený statok potreba. V súčasnej hospodárskej forme môže toto poznanie byť vytvorené jedine na základe skutočnosti, že statok prináša zisk. Statok prinášajúci zisk, ktorý je v hospodárskej súvislosti dostatočne veľký, môže byť produkovaný; ten, ktorý neprináša zisk, nemá byť produkovaný, lebo by to muselo byť rušivé vo vzájomnom cenovom vyrovňovaní sa cirkulujúcich statkov. Nech zisk v etickom zmysle znamená čokoľvek; v hospodárskom zmysle je v obvyklej hospodárskej forme znamením pre rozpoznanie nutnosti výroby nejakého statku.

Pre ďalší vývoj hospodárskeho života záleží na tom, aby bol zisk vylúčený z dôvodu, že výrobu statkov prenecháva náhode trhu – odstránenie tejto náhody je požiadavkou ducha doby. Človek si však halí zdravý úsudok do hmly, keď do úsilia o zisk necháva vplývať dôkaz svojej egoistickej povahy. Pretože v živote ide o to, aby sa v danej oblasti reality uplatňovali tie dôvody, ktoré sú v tejto oblasti vecne oprávnené. Dôvody pochádzajúce z nejakej inej oblasti, nech už sú sami osebe akokoľvek oprávnené, nemôže potrebný úsudok priviesť do vecne podmieneného smeru.

V hospodárskom živote ide o to, aby bol zisk, ako poznávacie znamenie, nahradený pôsobením osôb, ktoré sú zapojené v hospodárskom kolobehu, a ktorých úlohou je postarať sa rozumným spôsobom o sprostredkovanie medzi konzumom a produkciou tak, aby zanikla náhoda trhu. Správny vhľad do tejto premeny zisku ako poznávacieho znamenia na rozumné konanie ukazuje, že motívy, ktoré doteraz nejasným spôsobom kalili úsudok v tejto oblasti, budú vylúčené z hospodárskeho života a prevedené do oblasti právneho a duchovného života.

Až keď bude rozpoznané to, ako idea trojčlennosti sociálneho organizmu získala svoju podobu vychádzajúc z úsilia vytvoriť zdravé základy pre vecné a odborné konanie v rôznych oblastiach života, bude sa táto idea spravodlivo posudzovať a bude správne ocenená jej praktická hodnota. Sociálny život nemôže byť zdravým dovtedy, kým právne a duchovné podnety majú prichádzať zo spravovacích inštitúcií hospodárskeho života, ktoré môžu byť praktické, len ak v nich nevládnú iné ako vecné a odborné úsudky a konanie. V straníckych názoroch súčasnosti vládnu motívy, ktoré sa ešte držia ďaleko od naznačených požiadaviek ducha doby. To spôsobuje, že názory vznikajúce v týchto straníckych skupinách musia prijímať ideu trojčlennosti sociálneho organizmu s predsudkami. Avšak je nutné, aby vymizla viera, že premena nezdravých sociálnych pomerov by sa v súčasnosti dala nastoliť pokračovaním činnosti starých straníckych názorov. V prvom rade je potrebné myslieť na premenu straníckych názorov samotných. Avšak k niečomu takému nevedie cesta oddelením nejakých častí od existujúcich strán, ktorých príslušníci potom predstierajú, že zastávajú „správne“ stranícke názory, a ktorí tým ostatným predhadzujú, že „správny názor“ opustili. Pretože to vedie od sporu o stranícke názory k ešte horšiemu sporu o moc určitých skupín osôb. V súčasnosti je však potrebný nezaujatý vhľad do požiadaviek „ducha doby“.